

nyezetük alanyaivá teszi az embereket. Egy így felfogott szocialista demokratizálódásnak – mutat rá Lukács – az egyének személyes érdeklettségére kell épülnie, ezért a mindennapi élet területéről, annak egyszerű, de közvetlen emberi kapcsolatokon nyugvó folyamataiból kell kiindulnia. A mindennapi élet spontán, nem formalizált, mindenkor a résztvevők által alakított demokratizmusából azután szervesen nő ki egy olyan gazdasági, politikai, kulturális

gyakorlat, amely dinamikusan igazodik a tömegek törekvéseihez, mozgásához. Ebben az esetben a legkülönbébb társadalmi feladatok ellátása a fizetett hivatalnokok, bürokratikus apparátusok hatásköréből maguknak a közvetlenül érdekelteknek a hatáskörébe kerül át, és a társadalmi és az állami élet nem önállósulhat a társadalmilag cselekvő egyénekek szemében. (Magvető)*

Tütő László

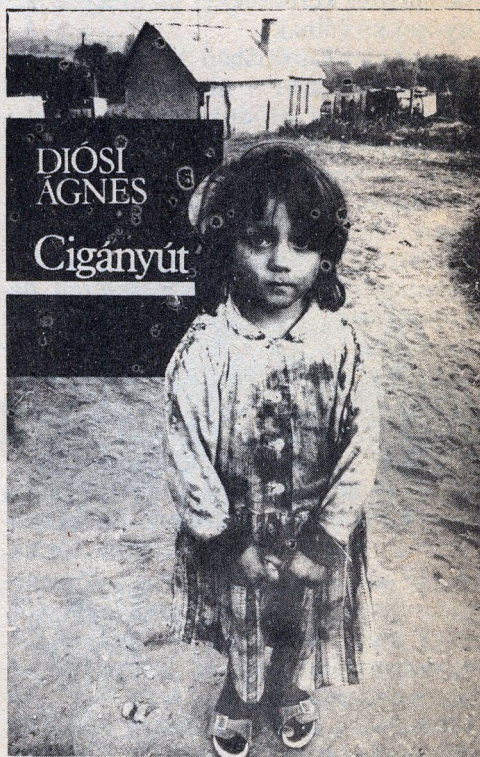
*A recenzió másodközlés. A Kritika c. folyóirat 1989/12-es számából vettük át.

Diósi Ágnes: Cigányút

A mai magyar társadalmat számtalan ellentmondás, probléma feszíti. Átalakulóban van a nemzetközi helyzet is. Az egész közép-kelet-európai régió radikális, demokratikus metamorfózison megy keresztül. Évtizedek óta elzárt szelepeket nyitott meg ez a megújulás. Elemi erővel törtek fel olyan érzések; mint az egészséges nemzeti identitástudat, a közép-kelet-európai népek sorsközössége, a jogállamiság, az igazi demokrácia megvalósításának igénye.

A nemzetközi fórumokon gondolkodásunk, értékítéletünk, megnyilvánulásaink „európai szintre” emelkedtek, ugyanakkor belső viszonyaink megítélésénél, belső problémáink megoldásában már nem ilyen kedvező a helyzetünk. Különösen a magyarországi kisebbségi csoportokhoz való viszonyunk vonatkozásában lesújtó a kép. A hivatalosan elismert nemzeti-ségieket (a németeket, szlovákokat, délszlávokat, románokat) illetően komoly lépéseket tettünk, de a többi kisebbséget mintha elfelejtettük volna.

A Drakula-diktatúra magyarellenes, és egyben minden kisebbségi csoportot sértő politikájá sokakat felháborított, az viszont keveseknek jutott

eszébe, hogy milyen mérhetetlen nehézségekkel kell megküzdenünk az egyszerű létezésért hazánk legnépesebb kisebbségi csoportjának, a cigányságnak. E téren mintha elfelejtettük volna európai mivoltunkat. Mély történelmi gyökerekkel rendelkező előíté-

letek, hamis sztereotípiák, vak gyűlöletek akadályozzák tisztánlátásunkat.

Diósi Ágnes váratlanul és hirtelen robbant be a magyarországi szociográfiai irodalomba. Eddig több riportja, tanulmánya és a jelenlegivel együtt két szociográfiája jelent meg. Legújabb könyvében nehéz, ám korántsem hálás témát választott; a cigányság problémáit. A pedagógus szerző nem profi szociológus, ciganológus vagy történész; egyszerűen remek riporter, és mint író kedveli a szociográfia műfaját. Nyíltan kimondja, hogy elfogult e hátrányban levő kisebbség iránt. Hisz „kihegyezett érzékenység nélkül a tények nem láthatók; szenvedélymentesen a tényeket nem lehet szóvá bírni.” E vallomással Diósi Ágnes a szociográfiai műfaj legfontosabb elvi követelményét fogalmazza meg.

Valóban, ilyen attitűd nélkül, ilyen hozzáállás híján lehetetlen – társadalmi értelemben – felfedezni Magyarországot. Régóta szerettem volna nyilvánosan is hangot adni azon véleményemnek, mely szerint: egy adott társadalom konkrét megismerése szempontjából a szociográfiának legalább olyan fontos szerepe van, mint a különböző társadalomtudományi ágaknak. Ez a műfaj – pontosabban sajátos megismerési mód – olyan valóságmozzanatokat tud feltárni, bemutatni, amelyekre az úgynevezett egzakt tudományos módszerek egyszerűen alkalmatlanok.

A szerző szinte a polihisztor igényességével törekszik a cigányság valamennyi társadalmi beilleszkedési problémáját áttekinteni. Feltárul előttünk a könyvben a cigány közösségek nagyon sok alstruktúra mentén tagolódo kultúrája. Megismerjük azt a kisebbségi kohéziós erőt, amit az évszázados kitzitottság, üldöztetés törvényszerűen létrehozott. De a könyv fejezeteit olvasva egyértelműen kiderül, hogy a cigánykultúra közel sem

egységes. Belső ellentétek feszítik, sőt a cigányság különböző csoportjai előítéletekkel vannak egymás iránt. Sajnos, a valósághoz ez is hozzátartozik.

Napjainkban teljesen megváltozott mind az állami vezetés, mind a társadalmi közgondolkodás felfogása az egyházak feladatairól. Hogy a különböző felekezetek figyelme és tevékenysége egyre nagyobb mértékben fordul a cigányság problémái felé, annak több oka van. Az állam tehetlensége folytán egyre inkább kiszorult, illetve kivonult e területről, az egyházak mozgástere viszont bővült, szabadabb lett. Megemlítenéd, hogy néhány igazán tiszteletreméltó egyházi személyiség soha nem fordult el a többségükben elesetteknek számító cigányoktól. A helyzetet bonyolítja egyes primitív, fanatikus, vallási szekták színrelépése. Az író ezt is észreveszi, bár hangsúlyai nem mindig érthetők, nem mindig tiszták.

Diósi Ágnes nagyfokú érzékenységgel, a gyökerekig lenyúlva tárgyalja a különböző kérdéseket. Így a cigányszene, a cigányszerek problémáit, a cigányok (vándormunkások-vendégmunkások) foglalkoztatási gondjait, a cigánytelepeknek, a cigányok lakáshelyzetének nehézségeit, az oktatás anomáliáit, szociálpolitikánk kibékíthetetlen ellentmondásait, a deviancia, a kettős identitástudat dilemmáit. A könyv e kérdéseket taglaló fejezetei a szociográfia gyöngyszemei.

Egyéniségek, ugyanakkor kitűnő típusalakok szólnak meg a könyvben. Senki sem fogja az olvasók közül elfelejteni a Rostás családöt, és a legendás híró Rostás-brigádöt. A piliscsabai szegkovács Baris Béla története közgazdasági tanulmánynak is beillene. Mély benyomást tett rám Szakcsi Lakatos Béla karrierjének leírása. A kiváló dzsessz-zenész sorsában fellelhetők mindazok a buktatók és lehetőségek, amelyekkel a többre törekvő cigányzenészeknek meg kell birkózniauk.

Elismerést váltott ki belőlem Karsai Ervin tanár pedagógusi hitvallása, szakmai tudása, kitartása. A katartikus csúcs Csorba Ibolya sorsa. Ennek az egyszerű, tanulni vágyó cigánylánynak szinte minden létező akadályal szembe kellett néznie a felemelkedés útjára lépve. Az egyéni történeteken túl számos, a témakörben végzett tudományos vizsgálat eredményével is megismerkedhetünk. Sőt maga az író is kifejti – mindig szenvedélyesen s mégis tárgyilagosan – a saját véleményét.

A könyv legalaposabb fejezete a cigányiskola, az oktatás kérdéseivel foglalkozik. A szerző e témának az elmúlt években felmerülő valamennyi vetületét elének tárja. Bár néhány lényeges gondolat elsikkad az empirikus anyagban.

Több társadalomtudományi kutatás utalt arra, egymástól teljesen függetlenül, hogy a társadalmi mobilitás legjelentősebb faktora az iskolai végzettségi szint. Különösen a hátrányos társadalmi helyzetű csoportok esetében fontos ez a mutató, hisz itt alakul ki az ördögi kör, „a 22-es csapdája”. A szülők alacsony iskolai végzettségük miatt a foglalkozási hierarchia alsó szintjén helyezkednek el, rossz jövedelmi és lakásvizonyokkal, legtöbbször sok gyerekkel. Akikre természetesen negatívan hat szüleik alkoholizmusa, munkakerülése és pazarló jövedelem-felhasználása.

A gyerekek továbbtanulási esélye így minimális, holott egyetlen kitörési pontjuk a magasabb végzettségi szint elérése lenne. Ezáltal közelebb kerülnének a jobb foglalkozásokhoz, elsa-játíthatnák a helyesebb életmódelemeket. Ennek hiányában azonban újratermelik szüleik hátrányos társadalmi helyzetét saját viszonyaikban. Ugyanakkor a többszörösen hátrányos tár-

sadalmi helyzetű gyerekek oktatási-nevelési problémáival foglalkozó szakirodalom zsákutcában topog. Elismerem, hogy az iskolarendszer hatékonyabb tevékenységének kialakítása fontos feladat, de félrevezetőnek tartom a cigányosztály kontra vegyes osztály dilemmát. A könyvben felhozott példák arról győztek meg, hogy mindkét megoldásnak vannak előnyei és hátrányai. Az alapkérdés tehát valahol másutt rejlik.

Az iskolai oktatás kötött. Létezik egy tanterv, amelynek mentén haladni kell. Az otthonról hozott ismeret-szintbeli és kulturális hátrányokat a külön foglalkozásokon ugyan lehet mérsékelni, de megszüntetni nem. Véleményem szerint egy olyan speciális intézményrendszert kellene létrehozni, amelyet még nem kötnek meg a tantervek, ahol a tanárokat még nem szorítja a folytonos haladás kényszere. Nevezhetjük ezt speciális óvodának, iskola-előkészítő intézménynek vagy bárminek. Nem az elnevezés a fontos, hanem a funkció. Igaz, ehhez speciális szakemberek, minőségi pedagógusok kívántatnának. Mindazonáltal egy ilyen intézményrendszer országos kiépítése jelentené az első igazán hatékony lépést a „Cigányútról való ki-útra”.

Ezzel persze nem tagadom a többi faktor (jövedelem, lakás, szociálpolitikai támogatás stb.) fontosságát, csupán utalok egy járhatónak látszó stratégiai lehetőségre. Persze a fent vázolt kiegészítéseim semmit se vonnak le a könyv értékéből. Meggyőződésem, hogy a társadalmi problémák iránt érdeklődő és egyben érzékeny olvasó a Magyarország felfedezése c. sorozat e kötetével igazi értéket vesz a kezébe. (*Szépirodalmi*)

Dr. Tauber István